

Światłana Padabiedawa

DOI: 10.15290/bb.2018.10.36

*Homelski Uniwersytet Państwowy**im. F. Skaryny*<https://orcid.org/0000-0002-1835-1904>

Этнамаркіраваная лексіка беларускай мовы ў перакладах на англійскую

Даследаванне спецыфікі моўнай адметнасці кожнага народа, яго светапогляду, светаўспрымання, рэканструкцыя моўнай карціны свету – актуальная праблема сучаснага мовазнаўства, у тым ліку і беларускага. Назвы прадуктаў харчавання і страў, назвы танцаў, песен, свят і гульняў – усе гэтыя моўныя адзінкі адлюстроўваюць адметнасць кожнага народа, яго нацыянальны каларыт і складаюць асаблівы лексічны пласт кожнай мовы – этнамаркіраваную лексіку, або словы-рэаліі. Этнамаркіраваная лексіка з’яўляецца выразнікам этнічнай спадчыны народа і пэўным чынам раскрывае адносіны чалавека да яго асяроддзя, умоў пражывання і гісторыі, што ў сваю чаргу значна павялічвае яе стылістычную нагрузку. Пераклад этнамаркіраванай лексікі з адной мовы на іншую з’яўляецца складанай задачай, паколькі патрабуе захавання паняццінага зместу такіх лексічных адзінак. Таму звычайна словы этнамаркіраванай лексікі адносяцца да безэквівалентных, перакладчык вымушаны выкарыстоўваць розныя перакладчыцкія спосабы і прыёмы перадачы з ужываннем дадатковых ведаў па гісторыі, культуры, этнаграфіі таго народа і яго мовы, з якой робіцца пераклад.

Беларуская аповесць “Дзікае паляванне караля Стаха” У. Караткевіча – гістарычна-прыгодніцкі твор, які насычаны словамі этнамаркіраванай лексікі, што адлюстроўваюць нацыянальныя адметнасці беларускага ладу жыцця, і выяўляюць нацыянальную спецыфіку, якая з’яўляецца далёкай для замежных чытачоў. Таму для англамоўнага

мастацкага перакладу такая этнамаркіраваная лексіка выступае як новая, што ўтвараецца рознымі стылёвымі сродкамі мастацкага перакладу, паколькі для арыгінальнага тэксту, для носьбітаў мовы, на якой быў створаны мастацкі твор, такія моўныя адзінкі з'яўляюцца звычайнымі, а для носьбітаў мовы-перакладу – знаёмства з новым.

Сярод вызначанай этнамаркіраванай лексікі з беларускай аповесці “Дзікае паляванне караля Стаха” У. Караткевіча¹ і сродкаў яе англамоўных перакладаў, зробленых М. Мінц (“King Stach’s Wild Hunt”²) у 1989 годзе і перавыдадзенага К. Стэйна (“King Stakh’s Wild Hunt”³) у 2012 годзе, намі былі вызначаны чатыры групы такой беларускай лексікі і яе розных спосабаў перадачы ў англамоўных тэкстах: 1) назвы страў, прадуктаў харчавання і напояў; 2) назвы адзення і элементаў упрыгожвання; 3) назвы танцаў, песен, свят і гульняў; 4) назвы міфічных істот.

1. Найбольш вялікую групу этнамаркіраванай лексікі, вызначаную ў беларускай аповесці, складаюць *назвы страў, прадуктаў харчавання і напояў*, у якой выяўляюцца асобныя недахопы перакладу, нягледзячы на тое, што перакладчык выкарыстоўвае **камбінаваны пераклад**, пад якім разумеецца такі спосаб перакладу, як **транслітарацыя** наймення з пэўным **тлумачэннем**, што з’яўляецца неабходным з прычыны ўнікальнасці беларускіх страў для носьбітаў англійскай мовы і неабходнасці дадатковага тлумачэння.

Найперш адзначаюцца прыклады перадачы беларускіх найменняў страў з аповесці “Дзікае паляванне караля Стаха” У. Караткевіча, якія пры перакладзе супадаюць у двух англамоўных перакладах 1989 і 2012 гадоў. Так, возьмем сказ *Пан Дубатоўк, мой сусед, аднойчы прыехаў да бацькі і распавёў анекдот пра тое, як маці-сялянка прывяла сына да пана і той пачаставаў іх калдунамі з мясам*⁴, які перакладзены як *Mr. Dubatoŭk, my neighbour, once came to my father and told him an anecdote about a peasant woman who took her son to the priest and the priest treated them to “kuldoons”, those delicious baked potato*

¹ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі: Нарыс. Дзікае паляванне караля Стаха*, Мінск 1995, с. 183–368.

² U. Karatkievic, *King Stach’s Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com / Uladzimir Karatkievic / King Stachs Wild Hunt – en.html> [доступ: 17.01.2016].

³ U. Karatkievic, *King Stakh’s Wild Hunt* [online], <http://www.kobo.com> [доступ: 14.12.2016].

⁴ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 301.

*pancakes stuffed with meat and cheese*⁵. Тут выдзеленае найменне беларускай стравы *калдуны з мясам*, якое даслоўна азначае “калдуны”, *смачныя запечаныя бульбяныя бліны, якія начынены мясам і сырам*. Як бачым, камбінаваны пераклад дазваляе нам зразумець, што, па-першае, такой стравы ў англічан няма; па-другое, меркаваць, што аўтар не ведае рэцэптуры гэтай стравы і, магчыма, карыстаецца рускім перакладам аповесці, дзе ў спасылцы да слова *калдуны* даецца наступнае апісанне гэтай стравы па-руску: *Национальное блюдо из тертого картофеля и крутого теста. Наполняются сырым рубленным мясом с грибами и приправами. Приготовленные, ставятся на легкий дух*⁶. Хутчэй за ўсё перакладчык дадае свой прадукт харчавання – сыр, што для яго збліжаецца з гукавым воблікам прыметніка *сырым* у рускай спасылцы да лексемы *калдуны*. Але тут яшчэ ўзнікае пытанне пра дакладнасць рускай інтэрпрэтацыі беларускіх *калдуноў з мясам*, паколькі нацыянальныя беларускія *калдуны* – пельмені, а не бульбяныя дранікі з начынкай, як іх называюць зараз.

Альбо яшчэ: *А ў пярэвах ён прапаноўваў то “бліны з мачанкаю”, то “надзвычайныя штонікі з мясам, так і плаваюць у масле, святыя такіх не елі”*⁷, дзе выдзеленыя найменні беларускай стравы ў англійскім варыянце перадаюцца *pancakes with a sauce made of flour, meat, fat, smoked ham and ribs, or else those unusual “shtoniki” – meat drowning in fat, such as saints had never eaten*⁸. Даслоўна пераклад успрымаецца як *А ў перапынках ён прапаноўваў альбо бліны з падліўкай з мукі, мяса, тлушчу, вэнджанай шынкі і рэбраў, альбо ж гэтыя незвычайныя “штонікі” – мяса, якое тоне ў тлушчы, такія, што і святыя ніколі не елі*. З такога перакладу відаць, што англамоўны аўтар зноў-такі абапіраецца на рускі пераклад: *Мачанка – подливка из муки, сала, мяса, копченой ветчины и ребрышек, в которую макают (“мачают”) блины; “Штонікі” – вид лапши, нарезанной квадратиками, надрезанными с одной стороны. В кипящем масле со специями разбухают и, действительно, напоминают штаны*⁹, дзе найменне “бліны з мачанкаю” перадаецца

⁵ U. Karatkievic, *King Stach's Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com / Uladzimir Karatkievic / King Stachs Wild Hunt – en.html> [доступ: 17.01.2016].

⁶ В. Короткевич, *Дикая охота короля Стаха*, Мінск 1983, с. 3–175.

⁷ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 296.

⁸ U. Karatkievic, *King Stach's Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com / Uladzimir Karatkievic / King Stachs Wild Hunt – en.html> [доступ: 17.01.2016].

⁹ В. Короткевич, *Дикая охота...*, с. 18.

ца больш-менш эквівалентна, а беларускія “штонікі з мясам”, хоць і транслітараваны, але не адпавядаюць зместу паняцця. Як варыянт можна прапанаваць наступную перадачу: паколькі найменне “штонікі” ўтворана ад лексемы *штаны*, то варта выкарыстаць англійскі эквівалент слова – *panties*, да якога дадаць адэкватнае тлумачэнне, што гэта від лапшы, які нагадвае штаны.

У англамоўным перакладзе адзначаецца і падмена паняцця стравы: *пампушкі з часнаком* – *doughnuts and mushrooms with garlic* (дасл. *пончыкі і грыбы з часнаком*). На першы погляд абедзве стравы з’яўляюцца вырабам з цеста, але *пампушка* – невялікая круглая пышная булка, а *пончык* – круглы смажаны ў тлушчы піражок. З тлумачэння відаць, што стравы ўсё ж такі істотна адрозніваюцца паміж сабой. Да таго ж англійскі перакладчык чамусьці дадае яшчэ і такі прадукт харчавання як *грыбы*, якія адсутнічаюць у арыгінальным тэксце.

Адзначаюцца найменні страў і прадуктаў харчавання, якія па-рознаму перадаюцца ў двух англамоўных варыянтах перакладу. Напрыклад: *Не, браце, ты ў мяне адсюль, не пакаштаваўшы халодных пірагоў з гусінай пячонкай, не пойдзеш*¹⁰ – 1) *No, brother, you won't leave me without having tasted cold pasties stuffed with goose liver*¹¹ (дасл. *Не, браце, ты не пакінеш мяне, не пакаштаваўшы халодных пірагоў, начыненых гусінай пячонкай*) – 2) *No, brother, you won't leave me without having tasted cold pasties stuffed with 'foie gras'*¹² (дасл. *Не, браце, ты не пакінеш мяне, не пакаштаваўшы халодных пірагоў з начынкай «фуа-гра»*), дзе *пирог з гусінай пячонкай* у першым перакладзе (1989 г.) перадаецца эквівалентна (*pasties stuffed with goose liver*), а ў другім перакладзе (2012 г.) даецца больш пашыранае ва ўжыванні сёння *foie gras*.

У ходзе вызначэння і аналізу перадачы найменняў страў выяўляецца і памылка, дапушчаная М. Мінц у перакладзе 1989 года: *Казаненькі ты мой, гэта ласіныя губы ў падсалоджаным воцаце*¹³ – *That is salmon lips in sweetened vinegar*¹⁴ (дасл. Гэта губы ласоса ў падсалоджаным воцаце). Тут перакладчык яўна пераблытала такі далікатэс

¹⁰ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 318.

¹¹ U. Karatkievic, *King Stach's Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com / Uladzimir Karatkievic / King Stachs Wild Hunt – en.html> [доступ: 17.01.2016].

¹² U. Karatkievic, *King Stakh's Wild Hunt*, [online], <http://www.kobo.com> [доступ: 14.12.2016].

¹³ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 283.

¹⁴ U. Karatkievic, *King Stach's Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com / Uladzimir Karatkievic / King Stachs Wild Hunt – en.html> [доступ: 17.01.2016].

беларусаў, як *ласіныя губы* (*губы лося* як ляснога звера), з *губамі ласося* (від прэснаводнай рыбы). У перавыданні 2012 года гэтая памылка была выпраўлена: *My dearly beloved, these are moose's lips in sweetened vinegar*¹⁵ (дасл. *Мой даражэнькі, гэта ласіныя губы ў падсалоджаным воцэце*).

Вызначана не зусім дакладная перадача і назваў напояў. Так, у кантэксте *Го! Старку польскую ведаеш, гарэлку ведаеш, хххлацкі спатыкач таксама, а нашага “трыс дзівінірыс” не ведаеш. Гэта, браце, па-літоўску “тройчы дзевяць”, гарэлка на дваццаці сямі травах... Пі на здароўечка, пасля я цябе стаўным мёдам пачастую*¹⁶, дзе У. Караткевіч узгадвае чатыры віды нацыянальных напояў Польшчы, Расіі, Украіны і Літвы, а англійскі перакладчык перадае толькі тры з іх – *“Oho! The Starka, old Polish vodka, even the Ukrainian vodka Spatykach; but our “Tris Deviniris” you do not know. In Lithuanian, brother, it is “Thrice Nine” – a vodka made of 27 herbs... Drink to your heart’s content, then I’ll treat you to some mead*¹⁷ (дасл. *Ого! Старка, старая польская гарэлка, таксама ўкраінская гарэлка Спатыкач; а нашага “Трыс Дзівінірыс” не ведаеш. У літоўцаў, браце, гэта “тройчы дзевяць”, гарэлка, зробленая з дваццаці сямі траў... Пі колькі сэрцу пажадана, пасля я цябе медавухай пачастую*). Перакладчык перадае назвы напояў спосабам **транслітарацыі**, прычым выдзяляе найменні з дапамогай заглаўнай літары, але рускі напой – звычайную гарэлку, не перадае, мабыць, не заўважыўшы яе, з прычыны таго, што ўсе напоі маюць пэўную назву, акрамя рускай. А вось такі напой як *стаўны мёд* перадаецца дакладна – *mead* ‘медавуха’.

Разгледжаныя прыклады перадачы беларускіх найменняў страў, прадуктаў харчавання і напояў на англійскую мову адлюстроўваюць недахопы перакладу. Адзначым, што ў англамоўным перакладзе ёсць і **эквівалентная перадача**, напрыклад: *гусь з бруснічным варэннем* – *goose with cranberry jam*, *індыковая ножка з яблыкамі* – *the leg of a turkey with apples*, *салёныя грыбы* – *pickled mushrooms*, *кавалак шынкі* – *a big piece of ham*. Як вынік таго, дадзеныя найменні прадуктаў харчавання і страў з’яўляюцца міжнароднымі і агульнавядомымі, а таму і не выклікаюць цяжкасцей пры перакладзе.

¹⁵ U. Karatkievic, *King Stakh’s Wild Hunt*, [online], <http://www.kobo.com> [доступ: 14.12.2016].

¹⁶ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 278.

¹⁷ U. Karatkievic, *King Stach’s Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com> / Uladzimir Karatkievic / *King Stachs Wild Hunt* – en.html [доступ: 17.01.2016].

2. Назвы адзення і элементаў упрыгожвання з'яўляюцца пэўнымі кодамі адлюстравання традыцый і культурнага каларыту беларускага народа, а таму з'яўляюцца неад'емнай групай этнамаркіраванай лексікі. Так, беларускі нацыянальны *кажух* – доўгае верхняе адзенне з вырабленых аўчын, які часта сустракаецца ў аповесці, у англамоўным перакладзе перадаецца рознымі варыянтамі: *a sheepskin coat* 'кажух' / *leather coat* 'паліто са скуры' / *homespun clothing* 'даматканае адзенне'. Як відаць з англамоўнага перакладу, абсалютным эквівалентам з'яўляецца *a sheepskin coat*, але такая перадача вызначаецца толькі ў трох выпадках з дзесяці, дзе ўзгадваецца дадзеная назва вопраткі.

Па-рознаму перадаецца і назва такога адзення, як *каптан* – даўнейшая двухбортная мужчынская і жаночая верхняя адзежына з доўгімі поламі і падоўжанымі рукавамі¹⁸. Напрыклад: *срэбнатканы каптан* – *a long silver-woven tunic with a girdle* (дасл. *доўгая срэбнатканая туніка з поясам*) і *каптан* з шырокім каўняром – *a caftan with a waist girdle round it, and with a wide collar* (дасл. *кафтан з поясам вакол таліі, а таксама з шырокім каўняром*). А вось *жупан* – даўнейшае верхняе мужчынскае і жаночае адзенне з каляровага сукна ў палякаў, беларусаў і ўкраінцаў¹⁹ перадаецца як *caftan*. Напрыклад, *жупан* з вішнёвага з золатам сукна – *the caftan made of cherrycoloured gold cloth*; *пан* – лазовы *жупан* – *a gentleman all dressed up in a caftan made of grape vine*.

Адным са спосабаў перакладу назвы адзення з'яўляецца пераклад з дапамогай *тлумачэння і апісання*. Так, напрыклад, тройчы ўзгаданая беларускім аўтарам *магерка* – *круглая высокая мужчынская шапка з лямцу, якую насілі раней сяляне*; *род капелюша*²⁰ перадаецца з дапамогай апісання як *a white felt hat* (дасл. *белы фетравы капелюш*). Альбо *жанчыны ў андараках* (саматканая паласатая або клятчастая спадніца) перадаецца з дапамогай тлумачэння *the women in their warm, long skirts made of homespun material* (дасл. *жанчыны ў цёплых, доўгіх спадніцах з даматканага матэрыялу*); *шыягавы вянок* (дыялектнае абазначэнне галаўнога ўбору) хаця і перадаецца з дапамогай тлумачэння – *a net, an ancient head-dress*, але не зусім дакладна, бо англійскае слова *a net* – 'сетка'.

¹⁸ *Русско-белорусский, белорусско-русский словарь "Скарнік"*, [online], <https://www.skarnik.by> [доступ: 25.11.2017].

¹⁹ Тамсама.

²⁰ Тамсама.

Адзначаецца выпадак перадачы назвы адзення **камбінаваным спосабам** (транслітарацыя з дадатковым тлумачэннем). У прыватнасці, *рубok з белага табіну* (вопратка з тканіны светлых і серабрыстых адценняў) – “*robok*” *made of a white and silver tinted cloth* (дасл. рубок, зроблены з белай і серабрыстай таніраванай тканіны).

Паколькі беларускамоўная аповесць “Дзікае паляванне караля Стаха” У. Караткевіча з’яўляецца гістарычнай, то ў тэксце адзначаюцца выпадкі ўжывання старадаўніх назваў адзення, якія тлумачацца самім аўтарам. Англамоўныя ж перакладчыкі перадаюць такія назвы **транслітарацыяй**, перакладаючы зыходнае тлумачэнне, дадзенае ў арыгінальным тэксце. Напрыклад: *Паверх яго [жупана] чалавек нацягнуў чугу, старажытную беларускую верхнюю вопратку. Чуга вісела вольна, прыгожымі складкамі, уся пералівалася зялёнымі, залатымі і чорнымі візерункамі і была перавязана амаль пад пахамі турэцкім пасам вясёлкавых колераў*²¹ – *This giant had pulled over it a “chuga”, an ancient Belarusian coat. The chuga hung loosely in pretty folds and the designs in it were green, gold and black, and a bright Turkish shawl was tied around it almost up to the man’s arm-pits*²² (дасл. Паверх такога гіганта была нацягнута “чуга”, старажытнае беларускае паліто. Чуга вісела прыгожымі складкамі з зялёнымі, залатымі і чорнымі пералівамі, а вакол быў завязаны яркі турэцкі пояс амаль пад чалавечы падпах).

Вось такі прыклад: *На чалавеку была вопратка, якую зараз можна пабачыць толькі ў музеі: чырвоныя боты на высокіх абцасах з падкоўкамі (такія прызываліся ў нашых продкаў кабцямі), абцягнутыя порткі з каразеі – тонкага сукна*²³ – *The clothes he was wearing can be seen today only in a museum: red, high-heeled horseshoed boots (our ancestors called them “kabci”), tight-fitting trousers made of a thin cloth*²⁴ (дасл. На ім была вопратка, якую можна ўбачыць толькі ў музеі: чырвоныя, на высокіх абцасах боты (нашы продкі называлі іх “кабцямі”), абцягнутыя порткі з тонкай тканіны).

Такая прылада працы як **карбач**, якую мы адносім да элемента адзення, сустракаецца ў арыгінальным тэксце некалькі разоў, а вось перакладаецца на англійскую мову па-рознаму. Напрыклад, вызна-

²¹ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 326.

²² U. Karatkievic, *King Stach’s Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com / Uladzimir Karatkievic / King Stachs Wild Hunt – en.html> [доступ: 17.01.2016].

²³ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 278.

²⁴ U. Karatkievic, *King Stach’s Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com / Uladzimir Karatkievic / King Stachs Wild Hunt – en.html> [доступ: 17.01.2016].

чаецца адзін выпадак перадачы з дапамогай *транслітарацыі*: *карбач* – *плечены кароткі бізун са срэбным дротам ля канца*²⁵ – *a “karbach”*, *a thick, short lash with a silver wire at its end*²⁶ – *a “karbach”*, *a thick, short lash with a silver wire at its end that hung from his left hand*²⁷. У астатніх жа выпадках англамоўны аўтар проста перакладае беларускую лексему або апускае яе. Напрыклад: *Не памятаю, што тут было далей, як апынуўся ў маёй руцэ нейкі карбач*²⁸ – *I don't remember how a whip came to be in my hand*²⁹ (дасл. Я не памятаю, як карбач апынуўся ў маёй руцэ); *І пасля з маху аперазаў яго карбачом па ружова-смаглым твары*³⁰ – *And with all my might I dealt him a blow on his dark-pink face*³¹ (дасл. І з усіх сіл я нанёс яму ўдар па яго цёмна-ружовым твары); *Я стукнуў яго яшчэ раз па твары і пасля гідліва адкінуў карбач*³² – *Once again I struck him across his face and threw the whip away in disgust*³³ (дасл. Яшчэ раз ударыў яго па твары і гідліва кінуў карбач). Чаму ж у першым і ў другім варыянтах англамоўнага перакладу беларуская лексема *карбач* перадаецца з дапамогай транслітарацыі толькі ў тым выпадку, дзе даецца яе тлумачэнне? На нашу думку, адказ крыецца ў тым, што перадача ажыццяўлялася з рускага варыянта перакладу, паколькі ў ім рускі перакладчык В. Шчадрына не толькі даслоўна перакладае азначэнне лексемы *карбач*, дадзенае У. Караткевічам у арыгінальным тэксце, але і робіць спасылку на старонцы (*Карбач – короткая толстая плеть (бел.)*³⁴), тым самым акцэнтуючы ўвагу да дадзенай беларускай лексемы.

3. Назвы *танцаў, песен, свят і гульніў* перадаюцца на англійскую мову таксама рознымі спосабамі. Так, амаль немагчыма пры перакладзе на англійскую мову захаваць афарбоўку найменняў беларус-

²⁵ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 279.

²⁶ U. Karatkievic, *King Stach's Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com/Uladzimir-Karatkievic/King-Stachs-Wild-Hunt-en.html> [доступ: 17.01.2016].

²⁷ U. Karatkievic, *King Stakh's Wild Hunt*, [online], <http://www.kobo.com> [доступ: 14.12.2016].

²⁸ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 283.

²⁹ U. Karatkievic, *King Stach's Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com/Uladzimir-Karatkievic/King-Stachs-Wild-Hunt-en.html> [доступ: 17.01.2016].

³⁰ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 298.

³¹ U. Karatkievic, *King Stakh's Wild Hunt*, [online], <http://www.kobo.com> [доступ: 14.12.2016].

³² У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 305.

³³ U. Karatkievic, *King Stakh's Wild Hunt*, [online], <http://www.kobo.com> [доступ: 14.12.2016].

³⁴ В. Короткевич, *Дикая охота...*, с. 103.

кіх свят, якія ўзгадваюцца ў аповесці: *Піліпаўка і Пятроўка*. З гэтай прычыны яны перадаюцца нібы спосабам **адаптацыі** як *St. Philip's Day, St. Peter's Day*, што з'яўляецца больш зразумелым для заходніх чытачоў, паколькі ў большую частку назваў англамоўных свят уваходзіць абрэвіатура *St. – saint* ('святы'). Але перакладчыкі не перадаюць значэння гэтых свят, бо *Піліпаўка і Пятроўка* – гэта святы не аднаго дня (як перадаецца ў англамоўных варыянтах перакладу), а календарны час, які працягваўся некалькі тыдняў: *Піліпаўка працягвалася з 27 лістапада (дня ў гонар хрысціянскага святога Піліпа) і да дня нараджэння Хрыстова*³⁵; *Пятроўка – пост у праваслаўных перад святам апосталаў Пятра і Паўла, якое святкуецца 12 ліпеня па новаму стылю*³⁶. Адсюль атрымліваецца, што выкарыстаная адаптацыя не падыходзіць да ўзгаданых найменняў. Такое “прыстасаванне збядняе міжкультурную камунікацыю, нівеліруе міжкультурныя адрозненні, стварае памылковае ўяўленне аб тым, што ўсюды ўсё такое ж”³⁷.

А вось перадача найменняў танцаў з'яўляецца эквівалентнай, паколькі многія назвы маюць французскае паходжанне і перадаюцца ў беларускамоўнай аповесці з дапамогай **транслітарацыі**. Так, у аповесці пералічваюцца некалькі іх відаў: *І танцы, якія даўно выйшлі з моды пайсюль: «Шаконь», «Па-дэ-дэ», нават «Лябедзік» – гэта манерная беларуская пародыя на менуэт*³⁸ – *And dances that had long gone out of fashion: “Chaqu'un”, “pas-de-deux”, even the Belarusian mannered parody on “Minuet” – “Labiedzik”*³⁹. Так, назвы французскіх танцаў сам У. Караткевіч падае з дапамогай транслітарацыі, але з французскай мовы, выкарыстоўваючы кірылічную графічную сістэму, тым самым адаптаваўшы гэтыя назвы. А вось у англамоўных варыянтах перакладу аўтары ўзнаўляюць французскія назвы танцаў і перадаюць іх па-французску, акрамя беларускай назвы “Лябедзік”, якая транслітаруецца лацінкай – “*Labiedzik*”, што і з'яўляецца лагічным.

Апісальным спосабам перакладу перадаецца народная назва песні: *Але мне выпала паехаць толькі ў пачатку жніўня месяца, калі не да казак, і толькі цягучае наша “жніво” гучыць над палетка-*

³⁵ І.І. Крук, *След за сонцам: Бел. нар. каляндар*, Мінск 1998, с. 216.

³⁶ Русско-белорусский, белорусско-русский словарь “Скарнік” [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.skarnik.by>. – Data dostupu: 25.11.2017.

³⁷ Н.К. Гарбовский, *Теория перевода: Учебник*, Москва 2004, с. 404.

³⁸ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 236.

³⁹ U. Karatkevich, *King Stach's Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com> / Uladzimir Karatkevich / King Stachs Wild Hunt – en.html [доступ: 17.01.2016].

mi⁴⁰ – *But I had managed to leave only at the beginning of August, not the time for story-telling. One could hear then only the drawn-out songs of harvest time resounding through the fields*⁴¹ (дасл. Але мне ўдалося паехаць толькі ў пачатку жніўня, калі час не да казак. Тады можна было пачуць толькі **цягучыя песні падчас ураджая**, якія гучаць праз палі). Па-іншаму, але таксама з дапамогай апісання перадача адбываецца ў англамоўным перакладзе 2012 г.: *However, I had managed to arrive only at the beginning of August, which was not the time for story-telling, but for hard work in the fields. Only drawn out harvesting hymns were being hummed in the open air*⁴² (дасл. Тым не менш, мне ўдалося адправіцца толькі ў пачатку жніўня, калі час не да казак, а для цяжкай працы ў полі. Толькі **цягучыя ўраджайныя гімны** гудзелі на адкрытым паветры). Тут беларуская лексема *жніво* перадаецца як *harvesting hymns* (**ураджайныя гімны**) і ў параўнанні з першым варыянтам перакладу 1989 г. такая перадача, на нашу думку, з’яўляецца больш набліжанай, паколькі, ужытая перакладчыкам лексема *гімн* адлюстроўвае нешта ўрачыстае, абрадавае. На жаль, ні адзін з варыянтаў перакладу не адлюстроўвае этымалагічнай асновы лексемы *жніво*, якая звязана непасрэдна з працэсам дзеяння, што абазначае лексема.

Альбо яшчэ такі прыклад: *Бачыў я цырымонію з заломам, крапійныя святкі, гульні ў забытага нават тады “яшчура”*⁴³ – *I saw the ceremony, an extraordinarily important one, called in Belarusian “zalom”, that is, if an enemy wished to bewitch somebody’s field, he tied together a bunch of wheatears into a knot. I saw the stinging nettle yuletide, the game “pangolin” (lizard), a rare one even for those days*⁴⁴ (дасл. Я бачыў цырымонію, з надзвычай важным значэннем, якая называецца па-беларуску “*zalom*”, гэта значыць, калі вораг жадае закалдаваць чыё-небудзь поле, ён звязвае калосся пшаніцы ў вузел. Я бачыў крапійныя святкі, гульні ў “*яшчура*” (яшчарку), рэдкую нават для тых дзён). Тут англамоўны аўтар перадае назву цырымоніі з дапамогай **камбінаванага** спосабу перакладу: транс-

⁴⁰ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 248.

⁴¹ U. Karatkievic, *King Stach’s Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com / Uladzimir Karatkievic / King Stachs Wild Hunt – en.html> [доступ: 17.01.2016].

⁴² U. Karatkievic, *King Stakh’s Wild Hunt*, [online], <http://www.kobo.com> [доступ: 14.12.2016].

⁴³ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 249.

⁴⁴ U. Karatkievic, *King Stach’s Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com / Uladzimir Karatkievic / King Stachs Wild Hunt – en.html> [доступ: 17.01.2016].

літарацыя з дадатковым тлумачэннем, што з'яўляецца карысным для заходніх чытачоў, паколькі падчас чытання яны могуць уявіць сабе гэтую цырымонію ці нават параўнаць са сваімі звычаямі. Але другая частка сказа, у якой таксама ўзгадваюцца, на наш погляд, незвычайныя для заходніх чытачоў рэчы, чамусьці застаецца без тлумачэння. І малаверагодным здаецца нам тое, што заходнееўрапейскія жыхары могуць быць знаёмыя з *крапіўнымі святкамі* і *гульнёй у яшчура*, таму, безумоўна, варта было б перадаць і значэнне гэтых абрадаў. Калі англамоўнаму аўтару вядомы сэнс *цырымоніі з заломам*, чаму ён не звяртае ўвагі на наступныя абрады, не выкарыстоўвае дадатковы энцыклапедычны матэрыял? Адказ, на нашу думку, крыецца зноў-такі ў рускамоўным перакладзе, дзе даецца тлумачэнне менавіта толькі адной гэтай цырымоніі: *Видел я церемонию с заломом, крапивные святки, редкую даже тогда игру в "ящера"* (Залом – желая заколдовать чужое поле, недруг завязывал на нем узлом пучек колосьев. Борьба с этим “заломом” была чрезвычайно важным делом (бел.))⁴⁵.

4. Асноўны спосаб перадачы назваў *міфічных істот* з беларускай аповесці адбываецца з дапамогай **калькавання**: *Сіняя Барада* – *Bluebeard*, *Малы Чалавек* – *Little Man*, *Блакiтная Жанчына* – *the Lady-in-Blue*, *каралеўна-лебедзь* – *a Swan Queen*. Такая перадача з'яўляецца адэкватнай, паколькі дазваляе ўявіць тую ці іншую міфічную істоту падчас чытання літаратурнага твора.

Але не ўсе міфічныя істоты перадаюцца ў тэксте на англійскую мову такім чынам. У прыватнасці, такая лексема як *Баба Яга* ў англамоўным перакладзе перадаецца **транслітарацыяй** – *Baba Yaga*. Відавочна, што дадзеная адзінка не паддаецца перакладу, але тут англамоўнаму аўтару варта было б дадаць пэўнае тлумачэнне традыцыйнаму вобразу Бабы Ягі ў казках. Напрыклад: *Baba Yaga – a witch in Russian folk tales, an unmarried old women with a wooden leg, who lives in a house on chicken legs in the forest and is doomed to solitude*⁴⁶ (дасл. *Баба Яга – ведзьма ў народных казках, незамужняя старая жанчына з драўлянай нагой, якая жыве ў доме на курыных ножках у лесе і асуджана на адзіноту*).

Не зусім удалым з'яўляецца і наступны пераклад, які відаць з кантэксту: *Гэта быў другі Дубатоўк, і тут, сам-насам з сабою, вядома, сапраўдны. Куды падзеліся дабрыня, памяркоўнасць, ружовы твар*

⁴⁵ В. Короткевич, *Дикая охота...*, с. 127.

⁴⁶ *Вікіпедыя*, [online], <https://wikipedia.org> [доступ: 25.11.2017].

*каляднага дзеда*⁴⁷. Відавочна, што ў сказе фальклорнае імя *каляднага дзеда*, набыло агульны характар, з дапамогай якога, аўтар апісвае знешні выгляд Дубатоўка. У англамоўным варыянце перакладчык выкарыстоўвае *кантэкстуальную замену*, якая з’яўляецца знаёмай англамоўным чытачам – *Santa Claus*⁴⁸. Дадзены пераклад паказвае, што англамоўны аўтар не знаёмы з беларускім фальклорам, бо вобраз *каляднага дзеда* істотна адрозніваецца ад замежнага *Santa Claus*. Калі ўзяць за ўвагу тое, што перакладчык мае на ўвазе спосаб *транспазіцыі*, то ён, на нашу думку, памыляецца, бо вобразу *Santa Claus* адпавядае беларускі вобраз *Зюзі*, а не *каляднага дзеда*.

Або яшчэ такая перадача: [*Хлопец*] *Свішча надта ўжо добра. Проста салавей-разбойнік: коні на калені падаюць*⁴⁹ – *He whistles very well*⁵⁰ (дасл. *Ён свішча вельмі добра*), дзе найменне такой міфічнай істоты як *салавей-разбойнік*, якое набыло агульны характар, у англамоўным перакладзе перадаецца *апісальным спосабам*. Хаця, згодна энцыклапедычным дадзеным, заходнім чытачам такі вобраз можа быць знаёмы як *Nightingale the Robber / Solovei the Brigand*, ці нават у транслітараваным выглядзе *Solovey-Razboynik*⁵¹.

Такім чынам, этнамаркіраваная лексіка беларускай мовы, вызначаная ў беларускай аповесці “Дзікае паляванне караля Стаха” У. Караткевіча, адлюстроўвае этнаграфічныя асаблівасці беларускага народа, часавы каларыт твора, а таксама стварае спецыфічную атмасферу паказу жыцця галоўных герояў. Такія моўныя адзінкі з’яўляюцца своеасаблівай складанай і неадназначнай катэгорыяй лексічнай сістэмы любой мовы. З’яўляецца відавочным той факт, што такі пласт лексікі не можа быць абсалютна поўнасцю адлюстраваны ў англійскай мове. І ў любым мастацкім перакладзе страты з’яўляюцца непазбежнымі: адны этнакультурныя рэаліі перадаюцца з дапамогай транслітарацыі / транскрыпцыі, другія ж падвяргаюцца розным трансфармацыям (камбінаваны пераклад, апісальны пераклад, адаптацыя ці ігнараванне), ад якіх залежыць і ўзровень эквівалентнасці перакладу. Няправільная перадача або ігнараванне такіх моўных элементаў прыводзіць да скажэн-

⁴⁷ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 229.

⁴⁸ U. Karatkievic, *King Stach’s Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com / Uladimir Karatkievic / King Stachs Wild Hunt – en.html> [доступ: 17.01.2016].

⁴⁹ У. Караткевіч, *Зямля пад белымі крыламі...*, с. 189.

⁵⁰ U. Karatkievic, *King Stach’s Wild Hunt*, [online], <http://knihi.com / Uladimir Karatkievic / King Stachs Wild Hunt – en.html> [доступ: 17.01.2016].

⁵¹ Академик (словари и энциклопедии), [online], <https://dic.academic.ru> [доступ: 25.11.2017].

ня нацыянальных асаблівасцей твора, да страты яго каларыту, што ў сваю чаргу можа прывесці да няправільнага ўспрымання беларускай культуры англамоўнымі чытачамі.

L I T E R A T U R A

- Akademik (slovari i ènciklopedii)* [Èlektronny rèsurs]. – Rèžym dostupu: <https://dic.academic.ru>. – Data dostupa: 25.11.2017 [*Академик (словари и энциклопедии)*] [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://dic.academic.ru>. – Дата доступу: 25.11.2017].
- Vikipedyâ* [Èlektronny rèsurs]. – Rèžym dostupu: <https://wikipedia.org>. – Data dostupa: 25.11.2017 [*Вікіпедыя*] [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://wikipedia.org>. – Дата доступу: 25.11.2017].
- Garbovskijn N.K., *Teoriâ perevoda: Učebnik*, Moskva 2004 [Гарбовский Н.К., *Теория перевода: Учебник*, Москва 2004].
- Karatkevič U., *Zâmlâ pad belymi krylamì: Narys. Dzikaе palâvanne karalâ Staha: Aповесц’*, Minsk 1995 [Караткевіч У., *Зямля пад белымі крыламі: Нарыс. Дзікае паляванне караля Стаха: Аповесць*, Мінск 1995].
- Korotkevič V., *Dikaâ ohota korolâ Staha: Povest’*, avtoriz. per. s belorus. V. Šedriņoj, Minsk 1983 [Короткевич В., *Дикая охота короля Стаха: Повесть*, авториз. пер. с белорус. В. Щедриной, Минск 1983].
- Kruk Ì., *Sledam za soncam*: Bel. nar. kalâNDAR: Dařam. dlâ pedagogaŭ dzicâčyħ dašk. Ustanou, Minsk 1998 [Крук І., *Следам за сонцам*: Бел. нар. каляндар: Дапам. для педагогаў дзіцячых дашк. Устаноў, Мінск 1998].
- Russko-belorusskij, belorusko-russkij slovar’ “Skarnik”* [Èlektronny rèsurs]. – Rèžym dostupu: <https://www.skarnik.by>. – Data dostupu: 25.11.2017 [*Русско-белорусский, белорусско-русский словарь “Скарнік”*] [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.skarnik.by>. – Дата доступу: 25.11.2017].
- Karatkievic U., *King Stach’s Wild Hunt* / U. Karatkievic [Electronic resource]. – Translated by Mary Mintz. – Minsk: Yunatstva Punlishers, 1989. Mode of access: http://knihi.com/Uladzimir_Karatkievic/King_Stachs_Wild_Hunt-en.html. – Date of access: 17.01.2016.
- Karatkievic U., *King Stakh’s Wild Hunt by Uladzimir Karatkievich* [Electronic resource]. – Translated by Mary Mintz / edited by Camilla Stein. – UK: Glasgoslav Publications, 2012. Mode of access: <http://www.kobo.com>. – Date of access: 14.12.2016.

SUMMARY

ETHNO-MARKED VOCABULARY OF THE BELARUSIAN LANGUAGE
IN ENGLISH TRANSLATIONS

The article discusses the problem of translation of ethno-marked Belarusian vocabulary into English on the example of the novel by V. Karatkevich "King Stakh's Wild Hunt". Ethno-marked vocabulary is a special layer of the Belarusian language, which reflects people's world view and their way of life. The text contains names of dishes, food and beverages, names of clothes and decorative elements, names of dances, songs, celebrations and games, and names of mythical creatures. The author identifies transliteration/transcription, combined translation, descriptive translation, adaptation and dropping which help to establish equivalence of translation from Belarusian into English.

Key words: translation, ethno-marked vocabulary, equivalence, transliteration, transcription, combined translation, descriptive translation, adaptation, dropping.

STRESZCZENIE

BIAŁORUSKIE SŁOWNICTWO NACECHOWANE ETNICZNIE
W TŁUMACZENIACH NA JĘZYK ANGIELSKI

W artykule omówiono nacechowane etnicznie słownictwo białoruskie w tłumaczeniu na język angielski na materiale powieści „Dziki polowanie króla Stacha”. Słownictwo to w języku białoruskim odzwierciedla światopogląd narodu, jego sposób życia. Tekst zawiera nazwy dań, pożywienia, napojów, ubrań i elementów dekoracyjnych, nazwy tańców, piosenek, świąt i zabaw, nazwy postaci mitycznych. Autorka artykułu określa sposoby przekazywania tej leksyki, takie jak transliteracja, transkrypcja, transkrypcja łączona, opisowa, adaptacja i opuszczenie, które służą zachowaniu ekwiwalencji w tłumaczeniu z języka białoruskiego na język angielski.

Słowa kluczowe: tłumaczenie, słownictwo nacechowane etnicznie, ekwiwalencja, transliteracja, tłumaczenie łączone, tłumaczenie opisowe, adaptacja, opuszczenie.